
Милијана Шљивовац¹
Предшколска установа *Срећколино*, Београд

Оригинални научни рад
Методика теорија и пракса 1/2023
УДК: 81'276.3-053.4
373.23:003-028.31
стр. 90–105

ФОНОЛОШКА И ФОНЕМСКА СВЕСНОСТ КАО ПРЕДУСЛОВИ ПОЧЕТНОГ ЧИТАЊА И ПИСАЊА²

Резиме: Циљ рада је испитивање учесталости примене језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста. Испитивано је како боравак деце у предшколској установи утиче на развој њиховог говора. Применом анкете анализирани су ставови четрдесет шест васпитача о овој проблематици. Главни закључак истраживања је да васпитачи учестало примењују језичке игре и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста.

Кључне речи: језичке игре, фонолошка свесност, фонемска свесност, почетно читање и писање, предшколски узраст

УВОД

Да би дете научило писати и читати, мора овладати одређеним предвештинама читања и писања. За развој тих вештина кључна је фонолошка свесност. Развој фонолошке свесности креће од свесности о већим јединицама као што су слогови и рима, па до развијеније осетљивости, која подразумева постојање малих јединица, тј. фонема у свим позицијама унутар речи.

¹ milijana.sljivovac@gmail.com

² Истраживање је урађено у оквиру мастер рада *Фонолошка и фонемска свесност као предуслови почетног читања и писања*, под менторством проф. др Јелене Спасић, који је одбрањен 18. 3. 2021. на Факултету педагошких наука у Јагодини.

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ

Фонолошка свесност укључује разумевање различитих начина на које се језик може поделити у мање јединице које се налазе у одређеним односима и којима се може манипулисати (Лазаревић, 2014: 427). Зато учачамо да се фонолошка свесност односи и на метакогнитивно разумевање да речи које читамо или слушамо имају унутрашњу структуру (Николић, 2009: 438). Она укључује веће или мање експлицитно разумевање да се речи састоје од делова који су мањи од слога, али исто тако и свесност о различитим обележјима фонема. Након дететовог схватања да се речи састоје од фонема, развија се његово знање о индивидуалним фонемама (Лазаревић, 2011: 52). Како би дете могло издвојити први или последњи глас, оно прво опажа поједине гласове у речи, затим означава њихов положај, препознаје глас у одређеном положају, издваја одређени глас где га задржава у памћењу (Панић, Ђорђевић, 2015: 771).

Потребно је разликовати фонолошку свесност од фонемске свесности. Фонолошка свесност укључује слушну и оралну манипулацију гласовима, а фонемска свесност се односи на успостављање везе између слова и гласова (Чолић, Голубовић, 2014: 71). Код многе деце се знакови иницијалне фонолошке свесности показују с разумевањем риме. Читање песмица у рими може увелико допринети томе (Лаловић, 2012: 42).

Фонолошка свесност је део једног ширег подручја, које се назива металингвистичка свесност (Голубовић и сар., 2019: 160). Бити металингвистички свестан значи поседовати контролу над сопственим језиком и бити способан усмеравати пажњу на језик независно од самог садржаја.

Фонолошка свесност развија се од једноставнијих вештина према сложенијима. Вештина фонолошке свесности исказује се кроз учачавање слогова која се јавља око треће године. Након тога долази до препознавања и памћења риме, препознавања првог и задњег гласа у речи. Последња вештина односи се на способност манипулисања гласовима у речи, а подразумева брисање, додавање или замену гласова. Дете је фонолошки свесно када поседује основно разумевање на свим тим пољима (Голубовић, 2017: 45).

Фонолошка и фонемска свесност као предуслови почетног читања

Фонолошка и фонемска свесност као предуслови почетног читања били су предмет бројних истраживања (Лазаревић 2014, Лаловић 2012, Голубовић 2003, Савић 2010, Чолић 2014, и др.). Различита истраживања указују на постојање високе повезаности између развоја вештина фонолошке обраде и стицања и успеха у читању (Валери, Мастрес, Гарлок, 2003; Милијевић, 2015; Николић, Миленковић, 2019). Такође, показало се да процена вештина фонолошке обраде у предшколском периоду предвиђа каснији успех у читању и да се старији добри и лоши читаоци разликују у тим вештинама (Годрич, 2012: 121). Резултати различитих лонгитудиналних корелацијских истраживања показују да су „фонолошка свест и читање повезани независно од општих когнитивних способности” (Коцопељић, 2013: 232) и да је фонолошка свесност од великог значаја за усвајање читања.

Уз фонолошку свесност у предвештине читања и писања убраја се и уредан говорни развој где је успостављена веза фонема–графема (Лаловић 2012: 64).

Према новијим истраживањима предвештина читања фонолошка свесност, фонолошко именовање и фонолошко памћење сматрају когнитивним процесима који су одговорни за тешкоће у препознавању речи (Николић, 2009: 441).

Развој фонолошке свесности код деце предшколској узраси

Редослед којим се развија фонолошка свесност јесте универзалан, али брзина којом деца напредују кроз различите целине је одређена обележјима језика. Уочавање сложених језичких облика, положај фонема и обележја изговора утичу на развој фонолошке свесности (Голубовић, 2017: 59).

Задачи фонолошке свесности могу се категорисати у две групе. Прву групу чине нефонемски задачи који мере глобалне аспекте фонолошке свесности, попут риме и слоговне осетљивости, а другој групи припадају задачи фонемске свести који мере способност усмеравања пажње на индивидуалне фонеме или могућност да се њима манипулише. Задачи прве групе су: препознавање и продукција риме, утврђивање броја слогова у речи, изговарање речи без одређеног слога, спајање слогова у речи, итд. Неки примери задатака из друге групе су: задачи фонемске сличности и разлика, где дете препознаје речи које почињу или завршавају истом фонемом, затим раздвајање речи на фонеме, тј. фонемска сегментација, спајање фонема у речи, изговарање речи без почетне, средишње или завршне фонеме итд. (Ратвон, према: Суботић, 2011: 129).

Дете узраса од три године има способност препознати риму између две речи (Милошевић, Вуковић, 2016, према: Николић, Миленковић 2019: 126). У четвртој години дете показује свест о слоговном распореду тако што спонтано рашчлањује речи на слоге. Око 50% трогодишњака у стању је издвојити фонему, а четвртина деце од четири године може погодити први глас у речи (Николић, Миленковић, 2019:126).

Петогодишње дете може спонтано или на захтев стварати риме и у стању је издвојити први глас у речима. Шеста година је година када се јавља способност фонолошке анализе и синтезе до пет гласова у речи. Између осталог у овој доби дете има и способност да уклања фонолошки сегмент из изговорене речи како би се формирала друга реч, способност сегментације, тј. рашчлањивање реченице на речи, дељење речи на слоге и речи на гласове и способност супституције, тј. способност издвајања фонема у речи, а затим замене другом фонемом и формирања нове речи (Николић, Миленковић, 2019: 127).

Процена фонолошке и фонемске свесности деце

Задачи помоћу којих истраживачи мере дечију фонолошку свест може се поделити на пет нивоа. Први ниво се односи на дететову свесност о речи која се манифестује у опажавању и памћењу риме. Други ниво захтева дететову фокусирану пажњу на звучне компоненте у речи, а манифестује се препознавањем и стварањем риме и примећивањем не-риме. Трећи

ниво захтева слогу свести и способност да се реч разбије у слоге и да се примети да се слогови састоје од појединачних звукова (изолација првог гласа). Задаци четвртог нивоа захтевају од детета да у потпуности сегментисхе фонеме у речи (разбијање речи у звукове). Најтежи задаци детету су они који захтевају додавање, брисање или померање фонема да би добили нову реч (Адамс, 1990: 107).

Можемо закључити да се фонолошка свест постепено развија редоследом одређене сложености когнитивних процеса где дете савладава одређени задатак. Лакши су они задаци који од детета захтевају један процес (нпр. препознавање и одлучивање на једном примеру) од оних који захтевају више когнитивних процеса, попут задатака који захтевају чување звука у меморији, као што је упоређивање неколико речи (нпр. поређење почетних сугласника).

Изузетно је важно да васпитач на самом почетку формалне припреме за читање има јасну представу о нивоу развијености фонолошке свести сваког детета како би организовао активности припреме за почетно читање и писање у складу са индивидуалним способностима и потребама. Да би дете било спремно за формално образовање (описмењавање), родитељи, а посебно васпитачи, дужни су да се усмере на развој писмености у раном детињству, имајући у виду да је фонолошка свест „једна од најактивнијих мера почетног читања и писања” (Николић, Миленковић, 2019: 61). Сегмент фонетике који је важан за касније неговање говорне културе у школи, јесте правилна артикулација свих гласова српског језика (Весић, 2021: 31).

Активности за развој фонолошке свесности ђређшколске деце

Већина деце ће развити фонолошку осетљивост у узрасту од пет до седам година без већих напора излагањем богатом и подстицајном окружењу говорног језика.

Пошто је дете увек потребно холистички посматрати, активности којима желимо да развијемо фонолошку свест детета морају бити смислене и повезане са контекстом у којем се дете нађе. При планирању активности морају се узети у обзир когнитивне способности детета и његове емоционалне, социјалне и физичке потребе. Холистичко се учење најчешће повезује, како је већ претходно истакнуто, уз облике интегрисаног учења. (Недимовић, Ђорђевић, Стојановић, 2022: 17).

Активности за развој фонолошке свести се могу поделити на оне које су усмерене на: опажање риме, опажање слогова, опажање првог гласа и опажање појединачног гласа (Јовановић-Симић, Доброта-Давидовић, 2008: 27). Активности се могу поделити и на развој говорне осетљивости према узрасту детета, почевши од активности обраћања пажње на звукове у првој години живота. Активности слушања, понављања и учења песама у рими протежу се током предшколског периода са разликом у сложености песама и задатака. На почетку четврте године живота укључују се и активности анализе речи у звукове, почевши од истицања почетног и последњег гласа речи, различите сложености до растављања и компоновања речи у звукове у седмој години живота (Чудина-Обрадовић, 2008: 160).

Развоју фонемске свесности доприносе игре словима, игре за дискриминацију гласова, игре риме које васпитачи могу креирати према примерима датим у литератури (Спасић, 2021:

9-28; Спасић, 2022: 15-45). Са применом фонолошких игара треба наставити током првог разреда основне школе, јер се тада интензивира развој фонемске свести, а уџбеници српског језика не садрже у довољној мери игре за развој фонемске свести и игре риме (Спасић, 2022а: 77).

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Проблем којим се бави ово истраживање јесте да ли се у довољној мери примењују језичке игре и активности у раду са децом предшколског узраста како би се подстакла њихова фонолошка и фонемска свесност. У складу са дефинисаним предметом истраживања, а на основу изложених садржаја и њихове повезаности, утврђени су циљ и задаци истраживања. Циљ истраживања је испитивање учесталост примене језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста.

Задаци истраживања

1. Испитивање могућности васпитача за примену језичких игара и активности у раду са децом;
2. Утврђивање да ли се и које језичке игре и активности користе како би подстакла фонемска и фонолошка свесност код деце;
3. Испитивање ставова васпитача о сопственој оспособљености за примену језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста;
4. Испитивање ставова васпитача о предностима развоја фонолошке и фонемске свесности за почетно читање и писање;
5. Утврђивање значајности развоја фонолошке и фонемске свесности за почетно читање и писање.

Хипотезе истраживања/истраживачко ишћање

Општа (главна) хипотеза: Претпоставља се да васпитачи учестало примењују језичке игре и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста.

Х1: Претпоставља се да васпитачи имају могућности за реализацију језичких игара и активности код деце;

Х2: Претпоставља се да васпитачи користе различите језичке игре и активности како би подстакли фонолошку и фонемску свесност код деце;

Х3: Претпоставља се да су васпитачи значајно оспособљени за примену језичких игара и активности како би развили фонолошку и фонемску свесност код деце.

Х4: Претпоставља се да васпитачи препознају кључне предности развоја фонолошке и фонемске свесности за успешно почетно читање и писање;

X5: Претпоставља се да васпитачи сматрају да се подстицањем развоја фонолошке и фонемске свесности позитивно утиче на почетно читање и писање код деце.

Методе, технике и инструменти истраживања

Током рада, а у складу са проблемом, предметом, циљем, задацима истраживања, примењивана је метода теоријске анализе, дескриптивно-аналитичка метода, метода статистичке обраде података.

Ставови васпитача испитани су инструментом који је посебно израђен за потребе овог истраживања и који има одлике упитника. Анкетним листом су испитани васпитачи и он је анониман како би се постигао већи степен искрености у одговорима. Анкета садржи питања отвореног и затвореног типа и питања типа скале процене.

Узорак истраживања обухватио је васпитаче две предшколске установе на територији општине Београд: ПУ „Срећколино“, ПУ „Срећколино 2“. Популацију узорка чинило је 46 задослених у наведеним установама.

Организација и ток истраживања

Истраживање је обављено за време радног времена у просторијама предшколске установе. Узорак истраживања је пригодан, његови резултати су валидни, али са ограниченом могућношћу генерализације.

Истраживање је реализовано у јуну месецу 2020. године, а сама израда рада трајала у неколико етапа током претходног периода исте године (прикупљање, истраживања и проучавање литературе, избор проблема који је предмет истраживања, припрема инструмената (тестова) за утврђивање резултата у мерењу, извођење истраживања, интерпретација и закључци).

Обрада података

Након квантитативне обраде података уследила је квалитативна анализа и упоређивање добијених података са постављеним задацима и хипотезама. Ради боље прегледности резултати су представљени табеларно.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати добијени анкетирањем васпитача из предшколске установе *Срећколино* у Београду пружају увид у заступљеност језичких игара за подстицања за развој фонемске и фонолошке свести.

Узорак чини 46 испитаника, од чега је 4,35% испитаника мушког пола, а 95,65% женског пола. Анкетирањем је и утврђено да је 9 васпитача завршило вишу стручну школу и 37 васпитача је завршило високу стручну спрему. Анализом података утврђено је да највећи број васпитача (80,43%) има више од 31 до 40 година, док је 16,04% оних који имају до тридесет година

старости, као и да 8.70% васпитача има од 10 до 20 година радног искуства, 76.09% оних који имају до пет година радног искуства.

**Могућности васпитача за примену језичких игара
и активности у раду са децом**

Први задатак који смо поставили у истраживању односио се на испитивање могућности васпитача за примену језичких игара и активности у раду са децом. У којој мери васпитачи процењују могућности за примену језичких игара испитивали смо помоћу две тврдње у упитнику. Резултати су приказани у табели бр. 1.

Табела бр. 1. Могућности васпитача за примену језичких игара

	%				
Могућности васпитача за примену језичких игара	у потпуности се не слажем	углавном се не слажем	Неодлучан/на сам	углавном се слажем	у потпуности се слажем
Језичке игре које примењујем су значајне за развој фонолошке и фонемске свесности код деце	4,35	15,22	15,22	56,52	8,70
Језичке игре су функционалније за подстицај фонолошке и фонемске свесности код деце од других метода	0	10,87	15,22	60,87	13,04
У установи имам све потребне услове како бих неометано реализовао-ла језичке игре са децом	17,39	17,39	4,35	52,17	8,70

На основу података у табели можемо приметити да могућности васпитача за спровођење језичких игара са циљем развоја фонолошке и фонемске свесности код деце су велике, јер се углавном сложило 56,52% васпитача, а 8,70% у потпуности слаже.

Највећи број васпитача (73,91%) истакло је да *Језичке игре су функционалније за подстицај фонолошке и фонемске свесности код деце од других метода*. Око 15,22% њих није било сигурно да се слаже са наведеном тврдњом.

Значајан је податак да 35,78% васпитача се углавном и у потпуности не слаже са тврдњом *У установи имам све потребне услове како бих неометано реализовала језичке игре са децом*. Разлика није статистички значајна код наведених вредности и то на нивоу значајности 0,01 и 0,05. Другачије речено, васпитачи се слажу да имају могућности за реализацију језичких игара којима се подстиче фонолошка и фонемска свест код деце предшколског узраста.

Анализом резултата уочавамо да постављена прва хипотеза *Претпоставља се да васпитачи имају моћност за реализацију језичких игри и активности код деце* потврђена, што је истакло 60,87% васпитача.

Језичке игре и активности које користе васпитачи како би подстакли фонемску и фонолошку свесност код деце

Други задатак који смо поставили у истраживању односио се на *испитивање које језичке игре и активности васпитачи користе како би подстакли фонемску и фонолошку свесност код деце*. Ставови васпитача су приказани у Табели бр. 2:

Табела бр. 2. Језичке игре и активности које васпитачи користе како би подстакли фонемску и фонолошку свесност код деце

Језичке игре и активности које васпитачи користе како би подстакли фонемску и фонолошку свесност код деце	%				
	у потпуности се не слажем	углавном се не слажем	Неодлучан/ на сам	углавном се слажем	у потпуности се слажем
Језичке игре — изговорите реч ..., изоставите први / последњи глас, ...;	0	2,17	15,22	67,39	15,22
Уметничке активности (цртати, сликати нешто што започиње гласом ...);	0	6,52	19,57	50,00	23,91
Реченице и песме где је заступљен поједини глас;	0	13,04	36,96	39,13	10,87
Причање прича са питањима о слици;	2,17	4,35	45,65	41,13	6,52
Графомоторне вежбе (бојење слика које почињу истим гласом);	0	8,70	26,09	65,22	0
Премештање игара и задатака (дан-ноћ до почетног / завршног гласа; пљескајте кад чујете реч која започиње / завршава гласом ...);	0	6,52	45,65	45,65	2,17
Ребусе;	6,52	3,13	29,57	48,70	12,08

За прву тврдњу *Језичке игре — изговорити реч ..., изоставити први / последњи глас, ...* користи највећи број васпитача (82,61%) који су одговорили да их у потпуности и увек користе.

Потврдило је 73,91 % васпитача да користи увек или често уметничке активности, где деца цртају или сликају оно што започиње одређеним гласом или у себи има одређен глас.

Васпитачи су се, већином позитивно изјаснили и о тврдњи *Реченице и њесме где је застиуљен поједини глас*, исказали 50% да се углавном или у потпуности слажу.

Следеће две врсте игара заступљене су такође у раду испитаних васпитача. Најчешће *Причање прича са илустрацијама о слици* (47,68%) и *Графомоторне вежбе (бојење слика које почињу истим гласом)* (65,22%) примењује ½ васпитача.

Запажено је да не изостају много *Редуси* где је 60,78% васпитача истакло да се углавном и у потпуности слажу и примењују наведену игру. Мање су применљиве језичке игре код којих долази до премештање игара и задатака (47,82%).

Деца углавном позитивно реагују на све језичке игре које искачу из шаблона. Усклађеност различитих врста језичких игара мотивишу децу на активност које подстичу развој фонолошке и фонемске свести.

Језичке игре су основа доброг педагошког рада, с једне стране може бити веома важан извор информација помоћу којих се развија фонолошка и фонемска свест код деце. У овом случају, требало би бити и обазрив, јер има језичких игара које не могу сва деца савладати.

Уочили смо да постоје поједине разлике у ставовима васпитача у односу на постављене варијабле. Код става да васпитачи користе *Редусе, реченице и њесме* уочено је да је проценат позитивних одговора већи од наведене граничне вредности.

На основу наведених података можемо запазити да постоје значајне разлике у односу на посматране варијабле, али потврђујемо другу постављену хипотезу која гласи: *Претпоставља се да васпитачи користе различите језичке игре и активности како би подстицали фонолошку и фонемску свесност код деце.*

Особљеност васпитача за примену језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста

Трећи задатак који смо поставили у истраживању односио се на *испитивање особљености васпитача за примену језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста*. У којој мери васпитачи процењују своје могућности за примену језичких игара испитано је кроз три тврдње. Резултати су приказани у Табели бр 3.

Табела бр. 3. Оспособљености васпитача за примену језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста

Оспособљеност васпитача за примену језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста	%				
	у потпуности се не слажем	углавном се не слажем.	Неодлучан/ на сам	углавном се слажем	у потпуности се слажем.
Сматрам да сам довољно обучен-на за реализацију језичких игара у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности	0	2,17	15,22	69,57	13,04
О примени језичких игара у функцији фонолошке и фонемске свесности деце се усавршававам путем семинара	21,74	52,17	13,04	13,04	0
Самоиницијативно проширујем знања о примени језичких игара како би код деце развио- ла фонолошку у фонемску свесност.	0	0	17,39	58,70	23,91

На основу података у табели бр.3 можемо приметити да 69,57% васпитача углавном се слаже да је довољно обучено за реализацију језичких игара у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности, док за исту тврдњу у потпуности се слаже 13,04% васпитача. Запажамо да 15,22% није сигурно у своје способности.

Највећи број васпитача (82,61%) се у потпуности или углавном сложило са тврдњом *Самоиницијативно проширујем знања о примени језичких игара како би код деце развио-ла фонолошку у фонемску свесност.*

Ставови васпитача о примени језичких игара у функцији фонолошке и фонемске свесности деце коју су усавршили путем семинара се знатно разликују од претходних. Запажено је да 21,74% у потпуности се није сложило са наведеним, а 52,17% углавном се не слаже. Мали је проценат васпитача који су имали прилику (13,04%) да стекну знања о примени језичких игара којима се подстиче фонолошка и фонемска свесност код деце.

Доступност савремених технологија и различитих извора знања олакшава се рад васпитача. Стога смо све више принуђени да до информација долазимо самоиницијативно. Због оскудности семинара из ове области подаци показују да васпитачи самоиницијативно проширују знања о примени језичких игара у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце.

Дакле, васпитачи сматрају да се у највећем броју самоиницијативно проширују знања за примену игара које подстичу фонолошку и фонетску свесност код деце, али значајна разлика у односу на посматране варијабле није заступљена ни код једне тврдње. Претходно наведеним смо потврдили хипотезу која је гласила: *Претпоставља се да су васпитачи значајно оспособљени за примену језичких игара и активностима како би развили фонолошку и фонемску свесност код деце.*

Предности развоја фонолошке и фонемске свесности за почетно читање и писање

Четврти задатак који смо поставили у истраживању односио се да се испитају ставови васпитача о предностима развоја фонолошке и фонемске свесности за почетно читање и писање. Потребно садржаје којима се развија фонолошка и фонемска свесност правилно бирати. Језичке игре које васпитачи изводе са децом могу достићи свој прави квалитет једино уз правилно спровођење током активности. С обзиром на то да се ради о врло специфичној врсти језичких игара, потребно је да васпитачи имају уједначене ставове о њиховом значају за развој фонолошке и фонемске свесности, тј. почетног читања и писања. Ставове васпитача о наведеном смо приказали у Табели бр. 4.

Табела бр. 4. Ставови васпитача о предностима развоја фонолошке и фонемске свесности за почетно читање и писање

Ставови васпитача о предностима развоја фонолошке и фонемске свесности за почетно читање и писање	%				
	у потпуности се не слажем	углавном се не слажем.	Неодлучан/на сам	углавном се слажем	у потпуности се слажем.
Применом језичких игара се превазилазе тешкоће деце у почетном читању и писању	4,35	15,22	15,22	56,52	8,70
Путем језичких игара стидљива деца се ангажују да савладају припрему за почетно читање и писање	0	6,52	21,71	60,87	10,87

Сва деца су подједнако ангажована у језичким играма како би се развила фонолошка и фонемска свесност што утиле на успешно почетно читање и писање	0	19,57	8,70	58,70	13,04
---	---	-------	------	-------	-------

За прву тврдњу *Применом језичких иџара се љревазилазе љеишкоће деце у љочейном чииању и љисању* 56,52% васпитача је одговорило да се углавном слаже, док се 8,70% васпитача определило за одговор „у љољљуносљи се слаже”. То показује да највећи број испитаних васпитача сматра да се језичким играма превазилазе тешкоће деце у почетном читању и писању што се може приметити и у одговорима из Табеле бр.4 где смо приметили да преко ½ васпитача користи разнолике језичке игре у свом раду. Значајно је да је 19,57% није сложило са наведеном тврдњом.

Да се путем језичких игара стидљива деца ангажују да савладају припрему за почетно читање и писање сложило се 71,74% васпитача, док се 6,52% васпитача углавном није сложило.

Управо следеће тврдње требало би да потврде или оповргну претходне претпоставке. На тврдњу *Сва деца су љодједнако аниажована у језичким иџрама како би се развила фонолошка и фонемска свесносљи шљио уљиче на усљешно љочейно чииање и љисање* 71,74% васпитача се изјаснило да се наведеним углавном или у љољљуносљи слаже, што се поклапа са процентом васпитача из претходних питања. Један део васпитача (19,57%) углавном се не слаже за изнешеним.

На основу добијених резултата, уочили смо да има више позитивних тврдњи да *Пуљем језичких иџара сљидљива деца се аниажују да савладају љриљрему за љочейно чииање и љисање*. Исто је запажено и код тврдње да *Применом језичких иџара се љревазилазе љеишкоће деце у љочейном чииању и љисању*.

Посматрајући одговоре можемо рећи да четврта постављена хипотеза која гласи: *Прељљосљавља се да васљиљљачи љрељознају кључне љредносљи развоја фонолошке и фонемске свесносљи за усљешно љочейно чииање и љисање* потврђена јер се поред превазилажења потешкоћа (65,22%), деца брже ослобађају током почетног читања и писања (71,74%), а посебно она која су повучена и стидљива (71,74%).

Значајносљи развоја фонолошке и фонемске свесносљи за љочейно чииање и љисање

Пети задатак који смо поставили у истраживању односио се да се *исљиљљају сљавови васљиљљача о значајносљи развоја фонолошке и фонемске свесносљи за љочейно чииање и љисање*. Одговоре васпитача о наведеном смо приказали у Табели бр. 5.

Табела бр. 5. Ставови васпитача о значајности развоја фонолошке и фонемске свесности за њоучејно читање и писање

Ставови васпитача о значајности развоја фонолошке и фонемске свесности за почетно читање и писање	%				
	у потпуности се не слажем	углавном се не слажем.	Неодлучан/ на сам	углавном се слажем	у потпуности се слажем.
У активностима подстичем децу да сами осмишљавају језичке игре за развој фонолошке свести које су значајне за почетно читање и писање	4,35	15,22	23,91	45,65	10,87
Деца брже усвајају читање и писање уколико су била изложена језичким играма	0	6,52	10,87	63,04	19,57

Следеће две тврдње имају за циљ да испитају ставове васпитача о значајности развоја фонолошке и фонемске свесности на почетно читање и писање. Код прве тврдње *У активностима подстичем децу да сами осмишљавају језичке игре за развој фонолошке свести које су значајне за њоучејно читање и писање* нешто мањи број се сложио где је 45,65% васпитача углавном слаже, а 10,87% у потпуности слаже. На ајтем *Деца брже усвајају читање и писање уколико су била изложена језичким играма* углавном се слаже 63,04% васпитача, а 19,57% васпитача се у потпуности слаже.

Истраживањем смо утврдили да значајан број васпитача користи језичке игре како би код деце развио фонолошку и фонемску свесност код деце. Добрим одабиром ефикасност је већа на почетном читању и писању.

На основу наведених података можемо запазити да пета хипотеза која гласи: *Претпоставља се да васпитачи сматрају да се њоучејно читањем развоја фонолошке и фонемске свесности њоучејно читање и писање код деце, прихваћена.*

ЗАКЉУЧАК

На основу података до којих смо дошли у нашем истраживању о учесталост примене језичких игара и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце

предшколског узраста можемо закључити да васпитачи имају могућности за реализацију језичких игри и активности код деце потврђена, потврђена што је истакло 60,87% васпитача. Васпитачи који користе разнолике језичке игре у активности могу утицати на развој фонолошке и фонемске свесности код деце, што је потврдило више од половине испитиваних васпитача. Запажамо да само мањи проценат васпитача мање користи ребусе као игру за подстицај фонолошке и фонемске свесности код деце.

Анализом резултата приметили смо да највећи део васпитача (82,61%) самообразовањем стичу знања о примени језичких игара којима се развија фонолошка и фонемска свесност код деце. Наши испитаници генерално препознају предности језичких игара које подстичу развој фонолошке и фонемске свесности код деце. Васпитачи препознају кључне предности развоја фонолошке и фонемске свесности за успешно почетно читање и писање, јер 65,22% васпитача сматра да се оваквим начином рада превазилазе потешкоће, док 71,74% слаже да деца брже ослобађају током почетног читања и писања, а посебно она која су повучена и стидљива. Да је развој фонолошке и фонемске свесности деце предуслов за функционалније почетно читање и писање потврдило је 81,22% васпитача.

Целокупним сагледавањем резултата закључујемо да се прихвата нулта-хипотеза: *Претпоставља се да васпитачи учествовају у примени језичких игри и активности у функцији развоја фонолошке и фонемске свесности код деце предшколског узраста, о чему сведоче приказани резултати.*

Даља истраживања овакве врсте треба поновити на већем броју деце и васпитача како би се из бројнијих резултата могао извући још прецизнији закључак. Ипак, ови подаци усмерени су да допринесу освешћењу потребе подстицања развоја предвештина у фонолошком смислу битних за усвајање вештине читања.

Литература

1. Adams, M. J. (1990). *Beginning to read: Thinking and learning about print*. Cambridge, MA: The MIT Press.
2. Goodrich, J. M. (2012). *Lexical Characteristics of Words and Phonological Awareness Skills of Pre-school Children*. *Electronic Theses, Treatises and Dissertations*. The Florida State University: College of Arts and Science.
3. Walley, A. C., Metsala, J. L. & Garlock V. M. (2003). *Spoken vocabulary growth: Its role in the development of phoneme awareness and early reading ability*. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal* 16: 5–20.
4. Весић, Љ. (2021). *Говорна култура у настави српског језика*. *Иновације у настави*, 35(2), 30–40.
5. Голубовић, С. (2003). *Таксономија фонолошких поремећаја*. *Истраживања у дефектологији*, (77–95).
6. Голубовић, С. (2017). *Фонолошки поремећаји*. Београд: Друштво дефектолога Србије.

7. Голубовић, С., Јечменица, Н., Суботић, С., Кобац, Д. (2019). Развој фонолошке свесности код деце узраста од шест до осам година. *Примењена психологија*, 12 (2), (157–182).
8. Јовановић-Симић, Н., Славнић, С., Доброта-Давидовић, Н. (2008). Практикум за развој визуелне и аудитивне перцепције. Београд: Друштво дефектолога Србије.
9. Коџопељић, Ј. (2013). *Претпоставке за усвајање вештине читања*. Београд: Филозофски факултет.
10. Лазаревић, Е. (2011). Специфичне сметње у учењу и говорно-језички поремећаји. Београд: *Васпитање и образовање*, (51—68).
11. Лазаревић, Е. (2014). Развијеност фонолошке способности деце предшколског узраста. Београд: *Зборник истраживања за педагошка истраживања*, 46 (2), (425–450).
12. Лаловић, Д. (2012). *Читање: од слова до текста*. Београд: Филозофски факултет.
13. Милијевић, С. (2015). Бројалице у функцији развоја говора и говорног изражавања. Београд: *Наша школа, часопис за теорију и праксу васпитања и образовања*, (37–53).
14. Недимовић, П., Ђорђевић, И. и Стојановић, А. (2022). Примена холистичког приступа у пракси из перспективе васпитача. *Иновације у настави*, 35(4), 13-27.
15. Николић, М. (2009). Подстицање развоја свести о синтакси код деце предшколског узраста. Београд: *Зборник истраживања за педагошка истраживања*, 41(2), (437–460).
16. Николић, М. М., Миленковић, С. М. (2019). Предлог програма за подстицање развоја предвештина читања у предшколској установи. *Иновације у настави*. (1), 125–138.
17. Панић, М. и Ђорђевић, В. (2015). Утицај фонолошке развијености на способност читања. *Настава и васпитање*, 65(4), (769–779).
18. Савић, М., Анђелковић, Д., Буђевац, Н. и Ван дер Лелу, Х. (2010). Фонолошка сложеност и место слоговног акцента као индикатори фонолошког развоја у усвајању српског језика. Београд: *Психологија*, 43 (1), (167–185).
19. Спасић, Ј. (2021). *Језичке игре у говорном развоју: приручник за развој говора деце предшколског узраста*. Београд: Креативни центар.
20. Спасић, Ј. (2022). *Језичке игре у говорном развоју*. Јагодина: Факултет педагошких наука.
21. Спасић, Ј. (2022). Језичке игре у одбеницима српског језика за први разред основне школе. *Иновације у настави*, 35(4), 73–84.
22. Суботић, С. (2011). Конструкција теста фонолошке свести на српском језику. *Примењена психологија*, 2, (127–149).
23. Чолић, Г., Голубовић, С. (2014). *Процена неких елемената фонолошке свесности код деце са развојном дисфацијом*. БИХ: Универзитет у Тузли, Едукацијско- рехабилитацијски факултет
24. Чудина-Обрадовић, М. (2008). *Иром до читања: игре и активности за развијање вештина читања*. Загреб: Школска књига.

Milijana Šljivovac
Pre-school institution Srećkolino
Belgrade

PHONOLOGICAL AND PHONEMIC AWARENESS AS A PREREQUISITE FOR BEGINNING
READING AND WRITING

Abstract: The paper aims to examine the frequency of application of language games and activities in the function of developing phonological and phonemic awareness in preschool children. It examined how children's stay in preschool affects the development of their speech. The opinions of forty-six educators on this issue were analyzed using a survey. The main conclusion of the research is that educators often apply language games and activities to develop phonological and phonemic awareness in preschool children.

Key words: language games, phonological awareness, phonemic awareness, beginning reading and writing, preschool age

Раг ѓримљен: 27. 1. 2023. год. / Раг ѓрихваћен: 19. 4. 2023. год.